

MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ

PROGRAM SZKOŁY PODSTAWOWEJ
WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Klasa VIII

WARSZAWA 1990
WYDAWNICTWA SZKOLNE I PEDAGOGICZNE

Program zatwierdzony do realizacji od roku szkolnego 1990/91 zarządzeniem ministra edukacji narodowej nr 1 z dnia 15 stycznia 1990 r. (Dz. Urz. MEN nr 1 z 1990 r. poz. 1).

Nr programu DK02-4014-18/90

Program opracował mgr Wiesław NALEPIŃSKI

370.2::3(073)

2690/b/e

ISBN 83-02-04604-3

© Copyright by
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 1990

Warszawa 1990
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Wydanie pierwsze. Nakład 55 000 + 25 egz.
Ark. wyd. 0,5; ark. druk. 1,0
Skład: Dział Komputerowy WSiP
Druk: „Quantum” Spółka z o.o.

UWAGI WSTĘPNE

Celem przedmiotu „wiedza o społeczeństwie” w klasie VIII szkoły podstawowej jest dostarczenie uczniom kończącym tę szkołę uporządkowanej, elementarnej wiedzy o zasadach i organizacji życia społecznego, którego w każdej chwili i w każdym miejscu są uczestnikami i współtwórcami.

A zatem zadaniem przedmiotu jest:

- zaznajomienie uczniów z ważnymi dla życia zbiorowego ideami, jak np. idea pracy, wolnego społeczeństwa, demokracji;
- uświadomienie kierunków i sensu przemian społeczno-politycznych, dokonujących się w Polsce w latach 90.;
- uświadomienie uwarunkowań statusu i szans jednostki w społeczeństwie,
- wyrobienie umiejętności kojarzenia zjawisk i faktów społecznych oraz dokonywania prób formułowania wniosków;
- zaznajomienie z poprawną terminologią z zakresu wiedzy o społeczeństwie;
- rozbudzenie i utrwalenie zainteresowań problematyką społeczno-polityczną;
- wskazanie źródeł informacji dotyczących zagadnień społeczno-politycznych i przyswojenie metod korzystania z nich.

Głównymi ideami programu, które uczniowie powinni poznać i zrozumieć ich sens, są: idea pracy i przedsiębiorczości, samorządności, idea demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego, idea suwerennego państwa służącego interesom narodowym, idea współpracy międzynarodowej.

Idee te ukazane są w dość szerokich kontekstach, obudowane pojęciami bardziej szczegółowymi, a nawet przykładami. Tak więc, w określeniu celów lekcji, nauczyciel powinien uwzględnić hierarchię wartości kształcących różnych aspektów problemu, dobrać adekwatne przykłady, metody i środki dydaktyczne tak, aby interpretacja zagadnienia omawianego na lekcji przyczyniła się do rozszerzenia wiedzy na temat danej idei wiodącej.

Poza wspomnianymi ideami kierunkowymi program zawiera szereg ważnych pojęć, na których wyjaśnienie należałoby zwrócić szczególną uwagę. Przykładowo są to pojęcia: rynek, więź społeczna, prawo, organizacja społeczna,

samorząd, władza, ustrój, parlament, administracja, instytucja publiczna, cywilizacja, patriotyzm.

Inne pojęcia, bardziej szczegółowe, występują bezpośrednio lub pośrednio w treściach tematów. Wszystkie one stanowią kanwę wiedzy przedmiotowej. Wszystkie wywodzą się z życia społecznego i w nim funkcjonują.

Stykają się z nimi uczniowie w radiu, telewizji, prasie młodzieżowej i innych środkach publicznej komunikacji. Najczęściej nie są to dla nich pojęcia jasne, zrozumiałe w różnych płaszczyznach i kontekstach. Aby dobrze zrozumieć innych ludzi, treści informacji płynących z różnych źródeł, samemu posługiwać się językiem zrozumiałym dla innych, trzeba te pojęcia znać. Na wyjaśnianiu pojęć polega przede wszystkim sens kształcenia szkolnego.

Dość szczegółowo ukazany zakres treści poszczególnych tematów programu jest podyktowany kilkoma przesłankami, a mianowicie:

- potrzebą wskazania nowych treści przedmiotowych, które do tej pory bądź w programie nie wstępowały, bądź też eksponowane były w kontekście innych wartości;
- przy braku zwartych źródeł uporządkowanych informacji (np. podręczników, monografii) na temat zjawisk i procesów społecznych, które są w stanie przeobrażeń i rozwoju, zwrócenie uwagi na cechy charakterystyczne i kierunkowe może być pomocne przy poszukiwaniu informacji;
- stworzenie nauczycielowi możliwości traktowania tego zakresu treści w sposób elastyczny i selektywny, tj. dokonywania pewnego wyboru zagadnień w zależności od kompetencji, stanu zaawansowania zespołu uczniowskiego lub też aktualności i wagi problemu.

Ile czasu przeznaczy nauczyciel na realizację poszczególnych tematów, będzie zależało m.in. od jego kompetencji merytorycznych, zasobu informacji na dany temat, zainteresowań i możliwości intelektualnych uczniów, warunków środowiskowych, przyjętej metody pracy dydaktycznej itp.

Realizacja programu wiedzy o społeczeństwie wymaga przyjęcia kilku założeń, mających znaczący wpływ na metody pracy dydaktyczno-wychowawczej. Są to:

- z wieloma zagadnieniami, występującymi w programie, uczniowie zetknęli się (choćby fragmentarycznie) w uczeniu się innych przedmiotów, np. języka polskiego, historii, geografii;
- na temat różnych problemów społecznych uczniowie wynoszą określoną wiedzę (głównie praktyczną) z życia rodzinnego, środowiskowego, a także posiadają pewne wycinkowe doświadczenia z autopsji, np. z uczestnictwa w organizacjach szkolnych, grupach koleżeńskich, kontaktów z instytucjami publicznymi itp.;
- uczniowie podlegają wpływom ośrodków tzw. kształcenia równoległego, jak telewizja, radio, prasa, film, literatura piękna itp.

Wynikają z tego wnioski dla organizacji i doboru metod kształcenia. Przede wszystkim, z punktu widzenia potrzeb ekonomiki pracy oraz rozwijania zdolności umysłowych uczniów, niezbędne jest stałe uwzględnianie korelacji dynamicznej. Jej wartość zawiera się w możliwości (i potrzebie) wykorzystywania wiedzy pochodzącej z różnych źródeł i integrowania jej w płaszczyźnie problematyki wiedzy o społeczeństwie. Przyczynia się to również do rozwijania umiejętności stosowania wiedzy w praktyce w nowych sytuacjach.

Innym wnioskiem jest przekonanie, że samo życie społeczne, w jego wymiarach środowiskowych i ogólnych, jest głównym źródłem doświadczeń i wiedzy. Jest to wiedza potoczna i fragmentaryczna, nie dająca się uogólniać. Niemniej życie społeczne można i należy traktować jako swoiste laboratorium w nauczaniu przedmiotów.

Przygotowanie uczniów do życia społecznego na ich własny rachunek powinno opierać się nie tylko na wiedzy teoretycznej, lecz przede wszystkim na rozumieniu jego realnych podstaw, prawidłowości i tendencji rozwojowych. Chodzi bowiem głównie nie o teoretyczną wiedzę encyklopedyczną, lecz o uznanie określonych wartości społecznych i świadome uczestnictwo w ich realizacji. Inaczej mówiąc – chodzi o kulturę działania i współżycia społecznego.

Z powyższego widzenia spraw wynika, że w tej sytuacji nauczyciel wiedzy o społeczeństwie nie może występować wobec uczniów jako jedyne źródło wiedzy, a tym bardziej narzucać z pozycji autorytetu jedynie słusznych prawd i ocen. Powinien umożliwiać prezentowanie różnych poglądów, racji i wątpliwości, natomiast optować na rzecz tych, które znajdują uzasadnienie w nauce i szerszej, znanej mu, praktyce społecznej.

Z drugiej strony, nauczyciel staje się bardziej organizatorem procesu zdobywania przez uczniów wiedzy na określone tematy, a następnie kieruje porządkiem tej wiedzy w procesie lekcyjnym i doprowadza do ogólniejszych wniosków, ważnych z punktu widzenia złożonych celów.

Te specyficzne warunki przedmiotu powodują, iż o doborze metod pracy lekcyjnej powinno decydować przede wszystkim: posiadany zasób odpowiednich informacji na dany temat, możliwość jak najpełniejszego osiągnięcia celów dydaktyczno-wychowawczych lekcji, możliwości pobudzenia samodzielności i aktywności uczniów w rozważaniu problemów. Ogólnie mówiąc, mogą tu dobrze spełniać zadania metody kontaktów społecznych, gier dydaktycznych, ale również dyskusja, pogadanka heurystyczna, praca z tekstem. Będzie to zależeć od tematu zajęć i możliwości organizacyjnych. Ważnym elementem tego procesu jest celowe koordynowanie pracy lekcyjnej z pracą domową uczniów. Ta ostatnia może mieć często na celu przygotowanie się uczniów do kolejnej lekcji. Zwiększa to znacznie możliwość rozwijania samodzielności uczniów, dyskutowania ich uzdolnień oraz podniesienia atrakcyjności lekcji.

TREŚCI NAUCZANIA

I. SPOŁECZEŃSTWO, NARÓD, PAŃSTWO

1. Zbiorowości społeczne

Zbiorowości ludzkie o różnym charakterze więzi społecznych (np. zbiorowość wioskowa, szkolna, organizacja społeczna). Grupa społeczna jako zbiorowość zorganizowana, złączona trwałymi więzami. Małe grupy (np. rodzina, grupa koleżeńska) i duże grupy (np. partie polityczne, grupy etniczne, zawodowe).

Złożoność społecznej struktury.

2. Jednostka w społeczeństwie

Kształtowanie się jednostki pod wpływem społeczeństwa. Rola panujących wzorców, ideałów i stosunków społecznych w kształtowaniu człowieka. Autonomiczność cech osobniczych ludzi.

Niezbędne warunki dla ujawniania się cech i postaw twórczych człowieka.

3. Wspólnota narodowa

Naród jako wielka zbiorowość – trwała wspólnota ludzi. Podstawy więzi narodowej: wspólnota losów historycznych, kultury, języka, terytorium, poczucie odrębności od innych narodów, poczucie prawa do posiadania suwerennego państwa. Symbole narodowe.

Pojęcie ojczyzny. Tolerancja dla innych narodów i mniejszości narodowych. Patriotyzm a nacjonalizm.

4. Państwo jako forma organizacji społeczeństwa

Państwo jako polityczna organizacja społeczeństwa. Terytorium państwa, ludność, aparat państwa. Skarb państwa. Wewnętrzna i zewnętrzna suwerenność państwa. Państwo prawa. Pojęcie obywatelstwa. Państwo demokratyczne realizatorem interesów narodowych.

- 5. Przemiany ustrojowe w Polsce po 1980 roku**

Powszechny sprzeciw społeczeństwa przeciwko niewydolności gospodarczej i ubezwłasnowolnieniu obywateli. Strajki w 1980 roku. Powstanie NSZZ „Solidarność”. Wprowadzenie stanu wojennego. Podziemna działalność opozycji. Okrągły Stół. Poparcie społeczne dla opozycji w wyborach parlamentarnych w 1989 roku. Koalicyjny parlament i rząd. Zapoczątkowanie gruntownej przebudowy państwa i stosunków społeczno-gospodarczych w kierunku demokratycznym.
- 6. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej**

Konstytucja jako akt prawny najwyższej rangi. Konstytucyjne regulacje dotyczące organizacji i funkcjonowania państwa. Trójpodział władz na władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Podstawowe prawa i obowiązki obywatelskie. Trybunał Konstytucyjny. Trybunał Stanu.
- 7. Parlament najwyższą władzą państwa**

Sejm i senat – parlament – najwyższymi organami władzy państwowej. Kompetencje sejmu i senatu: stanowienie praw, powoływanie innych naczelnych organów państwa i sprawowanie nad nimi kontroli. Wybory parlamentarne.
- 8. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej**

Wybór prezydenta. Ważniejsze kompetencje prezydenta w stosunkach wewnętrznych i zewnętrznych.
- 9. Rząd**

Rada Ministrów – rząd – naczelnym organem wykonawczym i zarządzającym państwa. Powoływanie premiera i Rady Ministrów przez sejm. Główne zadania rządu. Ministrowie – jednoosobowi kierownicy poszczególnych działów (resortów) gospodarki i życia publicznego. Wojewoda przedstawicielem rządu w terenie.
- 10. Samorząd lokalny (terytorialny)**

Samorząd lokalny (terytorialny) i jego powoływanie. Samorządne organizowanie życia i rozwiązywanie problemów lokalnych. Źródła dochodów samorządu oraz wydatkowanie funduszy. Mienie komunalne. Współdziałanie samorządu z organami i instytucjami państwowymi.
- 11. Partie polityczne**

Wielość organizacji zaspokajających różne potrzeby obywateli. Partie polityczne i ich cele (m.in.: popularyzacja określonych idei, organizowanie akcji wyborczych, udział we władzy). Różnice między partiami.

12. Stowarzyszenia

Stowarzyszenia jako wyraz inicjatywy i samorządności obywateli w realizowaniu potrzeb społecznych. Cele organizacji i stowarzyszeń gospodarczych, kulturalnych, charytatywnych itp. Związki zawodowe.

Stowarzyszenia a instytucje publiczne zaspokajające potrzeby społeczne.

13. Czym jest demokracja?

Demokracja jako ustrój polityczny, w którym wolne społeczeństwo jest źródłem władzy. Demokracja pośrednia i bezpośrednia. Równość praw i szans obywateli. Podstawowe swobody i wolności obywatelskie. Praworządność i samorządność jako zasada funkcjonowania społeczeństwa. Zalety i słabości demokracji.

14. Prawa człowieka

Niezbywalne prawa i wolności każdej osoby ludzkiej. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ z 1948 roku. Katalog ważniejszych praw i wolności. Organizacje zajmujące się obroną praw człowieka. Łamanie praw człowieka w niektórych państwach.

15. Prawo regulatorem życia społecznego

Prawo jako normy zachowania, których przestrzeganie zabezpieczone jest przymusem państwowym. Stanowienie prawa. Źródła prawa. Gałęzie prawa (np. prawo cywilne, karne, administracyjne, rodzinne). Obowiązek przestrzegania prawa przez obywateli i przez organy państwa.

16. Organy ochrony prawnej

Sądy powszechne i wojskowe. Sąd Najwyższy. Naczelny Sąd Administracyjny. Zadania sądów. Niezawisłość sądów. Krajowa Rada Sądownictwa. Prawo obywatela do obrony przed sądem – rola adwokatury. Zadania prokuratury. Zakres działania Rzecznika Praw Obywatelskich. Rola policji państwowej w zapewnieniu bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego.

II. PRACA I GOSPODARKA

1. Praca podstawą bytu i rozwoju człowieka

Praca jako aktywność ludzka służąca zaspokajaniu potrzeb. Specjalizacja i podział pracy. Społeczny charakter pracy. Warunki efektywnej pracy. Zacieranie się różnic pomiędzy pracą fizyczną i umysłową.

2. Niewydolność dotychczasowych socjalistycznych metod gospodarowania

Pojęcie gospodarki narodowej. Upaństwowienie większości własności i scentralizowane zarządzanie gospodarką źródłem braku inicjatywy i współodpowiedzialności obywateli. Niska wydajność pracy i jakość produkcji oraz

marnotrawstwo przyczyną niskich dochodów pracowników. Stałe niedobory towarów i usług przyczyną niskiej jakości życia. Cywilizacyjne zacofanie Polski.

3. Reformowanie gospodarki polskiej

Unowocześnienie i wzrost efektywności gospodarki celem reform w latach 90. Tworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości prywatnej. Stopniowa prywatyzacja sektora państwowego. Równość wszystkich podmiotów gospodarczych. Zasada konkurencji. Współpraca z innymi krajami w reformowaniu gospodarki.

4. Rodzaje własności warsztatów pracy i przedsiębiorstw

Własność jako uprawnione władanie i rozporządzanie dobrami. Ważniejsze formy własności środków produkcji: państwowa, prywatna, spółdzielcza, komunalna itp. Fundacje. Poszanowanie własności wspólnej i prywatnej.

5. Przedsiębiorczość obywateli

Osobiste zainteresowanie wynikami działalności podstawą dynamiki gospodarki. Wolność podejmowania działalności gospodarczej i usługowej.

6. Rynek i pieniądz w gospodarce

Produkcja i wymiana dóbr i usług podstawowymi formami działalności gospodarczej. Pojęcie rynku jako sfery wymiany towarów i usług. Wzajemne oddziaływanie sprzedających i kupujących na podaż i popyt oraz na poziom cen. Pieniądz czynnikiem pośredniczącym w wymianie. Cena jako wartość towaru wyrażona w pieniądzu. Papiery wartościowe.

7. Nauka, technika, innowacje jako czynniki rozwoju

Rola oświaty w rozwoju społecznym i gospodarczym. Znaczenie badań naukowych i ich wdrażania. Wprowadzenie innowacji i nowych technologii warunkiem przyspieszenia rozwoju społeczno-gospodarczego. Innowacje w najbliższym otoczeniu.

8. Pożytki z wymiany handlowej między krajami

Wielorakie różnice pomiędzy krajami i regionami świata. Uzupelnianie braków importem oraz wywóz nadwyżek. Co eksportujemy, co przywozimy? Konkurencyjność naszych wyrobów. Wpływ handlu zagranicznego na gospodarkę.

9. Tworzenie i podział dochodu narodowego

Pojęcie dochodu narodowego. Tworzenie dochodu narodowego. Dochód narodowy jako źródło utrzymania społeczeństwa oraz dalszego rozwoju gospodarki. Podział na spożycie i akumulację. Dochód narodowy a budżet państwa.

10. Bezrobocie

Pojęcie bezrobocia. Rola państwa i organizacji społecznych w łagodzeniu uciążliwości bezrobocia, prawo pracy.

Przedsiębiorczość indywidualna jako sposób zapewnienia sobie utrzymania.

11. Działalność gospodarcza a środowisko naturalne człowieka

Działalność człowieka źródłem zanieczyszczeń środowiska. Zaburzenia równowagi ekologicznej. Konsekwencje tych zjawisk dla warunków życia człowieka. Konieczność i możliwość walki z degradacją środowiska.

Problemy najbliższego otoczenia.

12. Rola państwa w gospodarce

Regulowanie działalności gospodarczej poprzez ustawy. Stymulowanie rozwoju gospodarczego metodami interwencjonizmu państwowego. Spór o zakres roli państwa w gospodarce.

Rola państwa w dziedzinie opieki socjalnej.

III. POLSKA WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE

1. Polska w Europie

Ukształtowanie granic Polski w wyniku drugiej wojny światowej. Geopolityczne położenie Polski. Warunki Polski dla rozwoju przemysłu, produkcji rolnej, gospodarki morskiej, komunikacji, turystyki. Potencjał ludnościowy i intelektualny. Nie wykorzystana szansa. Zadłużenie Polski.

2. Współpraca Polski z innymi krajami

Współpraca z innymi krajami szansą przyspieszenia rozwoju Polski. Potrzeby Polski w zakresie surowców, kapitałów, technologii. Współpraca w poszukiwaniu i eksploatacji zasobów surowcowych. Polskie możliwości eksportowe. Szanse dla przedsiębiorczości zagranicznej na polskim rynku pracy, towarowym, inwestycyjnym.

3. Nasze stosunki i układy polityczne z sąsiadami

Umocnianie suwerenności, integralności terytorialnej, bezpieczeństwa narodowego, tworzenie warunków dla międzynarodowej współpracy gospodarczej i kulturalnej. Układy Polski z ZSRR, państwami ościennymi oraz państwami południowo-wschodniej Europy. Problem niemiecki w polityce polskiej. Polska członkiem Układu Warszawskiego. Znaczenie Aktu Końcowego KBWE dla współpracy państw w Europie. Problem integracji Europy.

4. Polska w międzynarodowych organizacjach współpracy i rozwoju

Uczestnictwo Polski w realizacji idei ONZ i w jej organizacjach wyspecjalizowanych (np. Międzynarodowy Fundusz Walutowy – IMF, Organizacja do spraw Oświaty, Nauki i Kultury – UNESCO, Światowa Organizacja Zdrowia – WHO). Udział Polski w realizacji ich programów w różnych krajach.

5. Jeden wspólny świat i jego problemy

Wewnętrznie zróżnicowany świat – różne narody, kultury, państwa, ustroje. Idea równości prawnej ludzi i państw małych i dużych. Potrzeby międzynarodowej współpracy państw w rozwiązywaniu problemów światowych lub regionalnych: rozbrojenie, zagrożenia ekologiczne, strefy głodu itp. Współpraca narodów jako warunek zachowania i rozwoju ludzkiej cywilizacji.

ISBN 83-02-04604-3